

JIŘÍ PECH

OROGRAFICKÉ ČLENĚNÍ ZÁPADOČESKÉHO KRAJE

J. Pech: *Orographical Zoning of West Bohemia*. — Sborník ČSGS, 95, 2, p. 96—105 (1990). — The paper treats of a concise survey of the development of orographical and geomorphological zoning of West Bohemia. The author proposes certain principles to be used in zoning and determines orographical units in this way.

Snahy po regionálním orografickém členění některých částí Západočeského kraje lze zpětně sledovat až do konce první poloviny minulého století. Převážná část prací byla však věnována území Čech, nebo Českých zemí, později ČSR a ČSSR, v nichž oblasti Západočeského kraje byly zastoupeny jednotlivými orografickými jednotkami. Vrcholu dosáhla naše orografie publikací J. Hromádky ve Sborníku ČSSZ v r. 1956. V šedesátých letech byla řada orografických členění vystřídána řadou geomorfologických členění. I v nich bylo geomorfologické členění Západočeského kraje publikováno jako součást členění ČSR s výjimkou jediné práce B. Balatky, nazvané „Regionální členění reliéfu Západočeského kraje“ a vydané KPÚ v Plzni v r. 1979. V průběhu let 1965—1988 došlo zhruba k pateru nových a vždy upravených vydání geomorfologického členění ČSR, schvalovaných Názvoslovnou komisí při Českém úřadu geodetickém a kartografickém v Praze. Každé vydání přinášelo změny názvoslovné, územní, klasifikační atd. Předkládané mapy geomorfologických členění byly většinou v měřítku 1 : 500 000, popřípadě ještě menším, se sporým podkladem říční sítě hlavních toků, názvů velkých měst a někdy i s vrstevnicemi po 50 m a nejvyššími kótami pohoří. Textový doprovod žádné z publikovaných map neuváděl užité hlediska, z nichž se při tvorbě členění vycházelo, kromě hypsografické tabulky dílčích jednotek vysočin a postupu typologie na základě relativních výšek. Řadu změn v rozhraní a názvosloví geomorfologických jednotek způsobovala i nejednotnost v názorech na koncepci mezi autorskými kolektivy ČSR a SSR (Srovnej Reg. členění ČSR z r. 1976 a SSR z r. 1980).

Při tvorbě geomorfologických map pro region Západočeského kraje docházelo mnohdy k odmítání historicky zdůvodněných, vžitých názvů (Všerubské mezihoří), nelogické klasifikační podřazenosti (hornatina Šumavy dělena na Šumavu a Šumavské podhůří), spojování typologicky nerovných jednotek (Nepomucká vrchovina — nadřazená jednotka pro 2 pahorkatiny a 2 vrchoviny) apod. Neužitečnost a neupotřebitelnost současných geomorfologických jednotek a jejich často nelogické klasifikační hierarchie ve školství dokazuje nejen praxe, ale i obsah učebnic zeměpisu pro 8. roč. ZŠ a 1. roč. gymnázií, nesoulad mezi učebnicemi,

metodickými příručkami a osnovami zeměpisu uvedených ročníků. Také autoři školních atlasů se vyhýbali hierarchické klasifikaci geomorfologických jednotek. Přemíra překrývajícího se názvosloví v klasifikaci geomorfologických jednotek působí nemalé obtíže zástupcům negeografických disciplín — biologům, pedologům, ekologům, historikům atd.

Současná geomorfologická mapa ČR je jednou z cest regionálního členění reliéfu ČR. Ponechme proto autorům čas k odstranění nedostatků a volnou cestu vývoje. Praxe si vyžádá své. Proto pokládám za rozumné vypracovat nové orografické členění, které by využilo poznatků a prací orografických členění od nepaměti až do r. 1956 a geomorfologických členění z let 1965—1988 a které by sloužilo jako základ nejen geografům, ale i negeografům a bylo vhodné a účelné i pro školskou geografii.

Jako příklad uvádím k diskusi a prověření vlastní návrh orografického členění regionu Západočeského kraje, který vznikl po dlouhodobém a často opakovaném terénním výzkumu, opíral se o studium širší regionální literatury a měl na zřeteli potřeby široké veřejnosti a především školské geografie.

Stručný přehled hledisek, podle nichž bylo postupováno:

1. Prostudování všech orografických členění od 19. stol. až po poslední regionální členění J. Hromádky publikované v r. 1956.
2. Prostudování všech geomorfologických členění až do r. 1988, která se přímo i nepřímo dotýkala regionu Západočeského kraje. S tím je spjato i studium geneze určujících tvarů reliéfu stanovených orografických jednotek.
3. Pro určení typu reliéfu bylo využito morfometrie vypracované na základě výškové členitosti reliéfu ve čtvercích o ploše 16 km².
4. Prostudování a využití tektonických map, výrazných tektonických zlomů a linií v terénu, povětšinou protékaných toky.
5. Názvosloví jednotek respektuje historický vývoj. Body, od nichž se odvozuje nový název jednotky, musí mít reprezentativní centrální polohu. U protáhlé jednotky možno odvodit název od dvou okrajových bodů, které vystihují prostor jednotky.
6. Geologickou strukturu podloží brát v úvahu tehdy, pokud přispívá k morfologické homogenitě reliéfu dané jednotky.
7. Rozhraní mezi jednotlivými orografickými jednotkami musí být zřejmé, konkrétní, logické a jasné i pro negeografy:
  - a) rozhraní mezi jednotkami vysočin (pahorkatiny, vrchoviny, hornatiny) jsou vedena nejnižšími body, zpravidla údolními toků, kopírujícími tektonickou linií, důležitou pro rozhraní,
  - b) rozhraní mezi depresiemi (pánve, kotliny, brázdy) navzájem, je vedeno po rozvodnici toku libovolného řádu,
  - c) rozhraní mezi jednotkou vysočinného charakteru a jednotkou deprese je vedeno po úpatí vysočiny, což zpravidla bývá tektonická linie,
  - d) rozhraní vytyčovaná v reliéfu krajiny antropogenně pozměněná sledují i prognózu vývoje reliéfu, danou projekcí a realizací zásahů člověka do krajiny (překlad řečišť toků, nádrže, likvidace pahorků, kopců, vrchů těžbou surovin, zarovnávaní atd.),
  - e) rozhraní orografických jednotek nepřihlíží k výstavbě sídliště, průmyslových areálů, ani jiných urbanistických prvků, pokud nemění reliéf,

- f) v reliéfu geomorfologicky málo výrazném může být při stanovení rozhraní brán v úvahu i vegetační kryt, např. okraj lesa, který obvykle zakrývá prudší svah, kamenitou půdu, rony rozbrázděný reliéf apod.; nezděka sleduje hranice lesa i tektonickou linií,
- g) všechny orografické jednotky jsou na jedné klasifikační úrovni; netvoří se žádné klasifikační stupně.
8. Jednotky vysočinného reliéfu zahrnují v sobě tvary, jako jsou kotliny, náhorní plošiny, rozličně velká údolí a ty nejsou vyčleňovány jako samostatné jednotky.
  9. V názvosloví není nutné násilně uvádět typ reliéfu. To se vyjádří v průvodní textové charakteristice.
  10. Diskutabilní zůstává otázka stanovení rozhraní mezi podhůřím a horatinou. V kladném případě by podhůří byla jediným klasifikačním stupněm nižšího řádu.
  11. V případě potřeby lze jakoukoli jednotku dále přesněji určovat pomocí světových stran, např. západní část, východní část atd.

Charakteristiky vytyčených orografických jednotek na mapě Západočeského kraje 1 : 200 000:

1. **Smrčiny** — vystupují na území Západočeského kraje na 3 místech. Největší a nejvyšší vrchovinná část vyplňuje Ašský výběžek. Smrčiny tu dostupují svého nejvyššího bodu v kraji vrcholem Háj 758 m u Aše. Geologické podloží tvoří rozdílně odolné krystalické břidlice staršího paleozoika — ruly, svory, fylity i žuly. Na těchto strukturách vzniká reliéf podoby mělce izolovaných kupovitých vrchů. Severovýchodně od Hazlova, v lese, podél severní strany silnice na Aš vystupuje nad povrch ve směru delší osy Ašského výběžku křemenný val, vysoký až 670 m n. m. a zvaný Goethovy skály.

Druhý, ale menší výběžek Smrčin vstupuje na naše území ze SRN jihozápadně od Chebu. Staropaleozoické fylity a svory tu vytvářejí mělce zvláště reliéf dostupující Zelenou horou 656 m n. m.

Třetí výběžek Smrčin vstupuje na naše území jihovýchodně od Chebu při úpatí Dyleně. Je budován méně odolnými staropaleozoickými břidlicemi. Má proto poměrně plochý reliéf pahorkatinného charakteru. Dostupuje maximální výše 622 m n. m.

2. **Krušné hory** — na území Západočeského kraje zasahují svojí jihozápadní částí od linie Perštejn — Klínovec. V této části dosahují Krušné hory horou Klínovec 1244 m n. m. svého absolutního maxima. Mírně nakloněná kra Krušných hor se začíná zdvihát v NDR, přechází přes hranice k nám a tu pak ve vzdálenosti 5—6 km od hranic prudce spadá až o 500 m níže podél terciérního tektonického zlomu do Podkrušnohorského příkopu. Geologicky jsou Krušné hory pestré. Základ tvoří krystalické břidlice, jako ruly, svory, fylity, ale i žuly a třetihorní čediče.

3. **Chebsko - sokolovská pánev** — je ve směru JZ—SV protáhlá tektonická terciérní sníženina o průměrné nadmořské výšce 450 m. Vyplňují ji mladotřetihorní sedimenty. Provází je významná ložiska hnědého uhlí. V severovýchodní části prostupují pánví na povrch granitoidní hlubinné magmatity, které hlubokým zvětráváním daly vznik bohatým ložiskům kaolinů. V jihozápadní části pánve jsou v terciérních sedimentech kromě uhlí i ložiska vzácných keramických jíílů. Jižní část

pánve v okolí Chebu je rovinatější, širší a od severní části je částečně oddělována výstupem Chlumského hřbetu, sestupujícího až k levostranné nivě Ohře. Těžba hnědého uhlí a kaolinu v severovýchodní části pánve daly vznik výrazným antropogenním tvarům reliéfu. Jsou tu tvary konkávní, jako uhelné a kaolinové lomy až velkolomy, a tvary konvexní, zastoupené výsypkami a haldami na ploše cca 85 km².

4. **Doupovské hory** — výrazná třetihorní čedičová kaldera, otevřená k východu. Nejvyšším bodem je Hradiště, 934 m n. m. Vnější svahy této kaldery jsou místy velmi příkré. Geologické podloží je jednoduché, tvoří je čedičové lávy a pyroklastika. Doupovské hory tvoří účinnou hradbu pro vzdušná západní proudění a podmiňují vznik závětrné oblasti a dešťového stínu v jihozápadním výběžku Mostecké pánve, severně od Podbořan.

5. **Slavkovský les** — zarovnaná, mírně ukloněná kra od jihozápadu k východu, charakteru náhorní plošiny. Nejvyššími body jsou Lesný, 983 m n. m., a Lysina, 982 m n. m., s příkrě spadajícími úbočími k jihu podél mariánskolázeňského tektonického zlomu, s výškovým rozdílem až 550 m. Výrazná je i západní hranice Slavkovského lesa podél tektonického zlomu Podkrušnohorského příkopu. Západní úbočí jsou však méně příkrá a svažítá. Morfologicky málo výrazné je na východě rozhraní s Tepelskou vrchovinou. Plošinný ráz reliéfu obou jednotek je velmi podobný. Slavkovský les je geologicky velmi pestrý. Střídají se tu žuly s rulami, migmatity a amfibolity mladšího proterozoika, jsou tu i terciérní čediče. Zajímavé jsou skalnaté suky ve vyšších polohách tvořené serpentinity. Oblast Slavkovského lesa je hlavní infiltrační oblastí Mariánskolázeňského regionu minerálních vod a pravděpodobně i hlavní infiltrační oblastí Karlovarských minerálních vod.

6. **Tepelská vrchovina** — je vrchovinným pokračováním ploché kry Slavkovského lesa. Zachovává stejný mírný úklon jako Slavkovský les směrem k východu až k jihovýchodu. Kerný reliéf dává celé vrchovině ráz mírně členitý až plošinný, kde z krystalických břidlic, hlavně rul a savorů, vystupují četné neovulkanické vrchy a inverzní příkrovy v podobě stolových hor. Tyto skupiny inverzního reliéfu jsou soustředěny na několika místech, z nichž vynikají např. v okolí Konstantinových Lázní Hradištský vrch 632 m n. m., Krasíkov 615 m n. m., Ovčí vrch 697 m n. m., dále pak v okolí Manětína a Žlutic vrchy Vladař 693 m n. m., Chlumská hora 651 m n. m., a Kozelka 660 m n. m. Nejvyšším vrchem Tepelské vrchoviny je rovněž čedičový Podhorní vrch 847 m.

7. **Český les** — klenbová hornatina směru JJV—SSZ. Nejvyšších poloh dosahuje v jižní části horou Čerchovem 1 042 m n. m., kde se prudce zdvihá z Domažlického průsmyku k severu a pokračuje zpočátku ve dvou, u Bělé n. R. ve třech podélných hřbetech. Pro uvedenou jižní část Českého lesa jsou typické morfologicky výrazné vrcholové partie, kde v zaoblených klenbách místy plochých povrchů vystupují jako skalní stěny nebo izolované skupiny skal prokřemenělých rul, křemenců a kvarcitů moldanubika. Ve střední části, severně od Přimdy, se Český les rozšiřuje až na 19 km šíře a ztrácí svůj pásmovitý ráz. Podobá se tu spíše hustě nakupenému množství vrchů. Severní část budovanou méně odolnými svory svrchního algonkia tvoří povlnnější reliéf druhé nejvyšší hory Českého lesa — Dyleně 940 m n. m.

8. **Chodská pahorkatina** — třetihorní deprese, která se

táhne mezi dvěma, v reliéfu vesměs dobře výraznými zlomy — česko-leským a mariánskolázeňským od Chebské pánve až po Domažlice. Vyplňuje téměř celé Chodsko. Členitější je na jihu mezi Třemešným a Domažlicemi a pak zase na severu v okolí Dolního Žandova až k Chebsko-sokolovské pánvi. Od Tachova na jih až po Třemešné, zvláště kolem Boru, je reliéf velice plochý, rovinatý. Podobně plochý reliéf má oblast mezi Poběžovicemi a Horšovským Týnem. Chodská pahorkatina má geologicky rozmanité podloží. Od SSZ přechází od svorů přes menší výstupy granitoidů do strukturně výraznějších hornin Domažlického krystalinika, z nichž vynikají amfibolity. Geologickou zajímavostí je na řadě míst vystupující Český křemenný val, který na Domažlicku vytváří morfologicky jednoznačné tektonické rozhraní mezi Českým lesem a Chodskou pahorkatinou.

9. **Všerubské mezihoří** — sníženina mezi Českým lesem (od Domažlického průsmyku) na západě a Šumavou (k průsmyku sv. Kateřiny) na východě. Termín sníženina se ozývá i v německém názvu této jednotky na bavorské straně, kde se označuje jako Cham-Further Senke. Reliéf má ráz vrchoviny s výraznými strukturními hřbety a suky. Nejvyšší jsou vrchy Kameňák 751 m a Jezvinec 739 m ve vyšší východní části. Územím prochází v naší historii významný a známý Všerubský průsmyk mezi Kdyní a Všeruby. Svory, ruly, amfibolity Domažlického krystalinika jsou ve východní části střídány horninami kdyňského bážického komplexu tvořeného amfibolity, dosud ne zcela jasné geneze, diority a gabry.

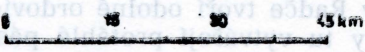
10. **Šumava** — je z hlediska geologického, geomorfologicko-genetického i z hledisek poznávání a tedy i názvoslovného nejstarším známým horstvem Čech. Na území Západočeského kraje ji tvoří hornatina dosahující maximální výše 1370 m n. m. Velkou Mokrůvkou a podhůří vrchovinného až horského charakteru. Jádrem Šumavy je její centrální část v povodí Vydry a Křemelné, typická svými „pláněmi“, rozsáhlými zbytky zarovnaných povrchů kerně rozlámaného pohoří. Typickým znakem zmíněných plání charakteru náhorních plošin jsou šumavská rašeliniště, od nepaměti zde nazývaná slati. Šumava je jediným horstvem kraje s výraznými geomorfologickými pozůstatky kvartérního zalednění. Jsou to především šumavská jezera, jež jsou v západočeské části Šumavy čtyři, a to Černé, Čertovo, Plesné (= Mláka, Laka) a Prášílské. Černé jezero je zároveň největším jezerem Československa. Dalším fosilním znakem kvartérního zalednění jsou karové stěny nad uvedenými jezerami. Absolutně nejvyšší vrchol Šumavy leží však na bavorském území a je to Groß Arber 1 457 m n. m. (Velký Javor). Šumava na druhé straně hranic se nazývá Bayerischer Wald. Geologicky je Šumava relativně homogenní. V Západočeském kraji ji tvoří horniny jednoduché i pestré série moldanubika. Jsou to ruly, odolné dvojslídne svory, hlubinné granitoidy mladších vývojových ér. V pestré sérii v Šumavském podhůří jsou čočky krystalických vápenců, erlanů aj.

11. **Sedmihoří** — svérázná vrchovina vystupující do Chodské pahorkatiny z linie mariánskolázeňského zlomu. Morfologicky vytváří Sedmihoří pseudokalderu pravidelného podkovovitého tvaru, otevřenou k východu do Plzeňské pahorkatiny. Racovským vrchem dosahuje 619 m n. m. Zvláštnost spočívá v geomorfologickém tvaru budovaném granitoidními horninami hercynika.

**Orografické členění
Západočeského kraje**

(Vývětlivky v textu)

12. Chudenická vrchovina — morfologicky velmi zajímavá jednotka. Spility středního algonkia často ve vrcholových partiích proniklé odolnými buližníky tu tvoří tři souběžná pásma barrandienského směru — východní, střední a západní. Na jihozápadě je Chudenická vrchovina uzavřena příčným pásmem tzv. kdyňského bázického tělesa tvořeného amfibolity a diority. Toto pásmo dostupuje nejvyššího bodu vrcholem Korábu 773 m n. m.

1. Klatovská kotlina — zjevná protáhlá tektonická sníženina barrandienského směru s převážně plochým rovinatým reliéfem. Tuto rovinu porušuje exotický pahorek Hůrka 498 m n. m. na západním okraji Klatov a ploché hřbítky na společném rozvodí Točnického a Drnového potoka, přesahující jen asi o 50 m střední výšku kotliny. Geologický základ tvoří prstovité od sebe zapadající výběžky moldanubika od západu a výběžky středočeského žulového plutonu od východu. Moldanubikum zastupují ruly, pluton žuly.

14. Plánická vrchovina — mírně členitá vrchovina s nápadně výrazným tektonickým rozhraním na západě, kde proti Klatovské kotlině vystupuje až o 300 m výše. V této své části dosahuje také nejvyšších výšek 727 m n. m. Nejvyšší vrcholy na západě vrchoviny jsou tvořeny rulami moldanubika. V malých lokalitách se tu vyskytují též krystalické vápence, erlány a migmatity. Středočeský žulový pluton, který vystupuje do Plánické vrchoviny od severovýchodu, vytváří v plochém reliéfu tvary makroexfoliačních kleneb typu Bornhardt a Ruware. Jsou to malé vyvýšeniny do 10—30 m nad okolní reliéf. Jsou obvykle pokryty borovými chlupy, které zakrývají nakupené bloky žul.

15. Brdy — vrchovina, která na území Západočeského kraje spadá ponenáhlejšími úklony západních úbočí nejvyšších vrcholů ležících bezprostředně za východní hranicí kraje — Tok 865 m n. m. a Třemšín 827 m n. m. Geologický základ budují odolné slepence, droby a křemence staršího paleozoika, zvláště kambria a ordoviku. Tyto horniny zasahují na severozápadě až skoro k Plzni. V Západočeském kraji dosahují Brdy nejvyšších poloh v okolí Strašic a východně od Chynína, kde se také nalézá nejvyšší bod Nad Moráskem, vysoký 802 m n. m. Západní okraj Brd uzavírá přímé tektonické údolí hercynského směru řeky Úslavy. V jihozápadní části Brd převažují horniny středního algonkia s výraznými suky odolných spilitů a buližníků. Prvotní barrandienský směr struktur tu zachovávají jak starší horniny proterozoika, tak i mladší horniny paleozoika. To se promítá i do morfologie v daném směru výrazně seřazených hřbetů a hřbítků s mnoha výstupy odolných buližníků, slepenců, křemenců a křemenných porfyrů.

16. Radečsko - Křivoklátská vrchovina — členitý reliéf, který na území kraje dostupuje svých nejvyšších bodů vrchem Brno 721 m n. m. ve skupině Radče. Vrchovinu budují horniny algonkia a staršího paleozoika. Nejvyšší vrcholy skupiny Radče tvoří odolné ordovické křemence. Kambrické porfyry a porfyrity tu vytvářejí protáhlé pásmo barrandienského směru od říčky Klabavy až po Křivoklátsko ve Středočeském kraji.

17. Manětínsko - Jesenická vrchovina; název je určen dvěma místy okrajových poloh — Manětína a Jesenice, mezi nimiž se vrchovina rozkládá. Jde tu o mírně členitou vrchovinu budovanou pestrá směsí hornin proterozoika a mladšího paleozoika a magmatitů hercyn-

ského stáří. Tyto geologické poměry podmiňují i odlišné strukturní morfologické tvary jihozápadní části proti severovýchodní. Na jihozápadě dosahuje vrchovina nejvyššího bodu vrchem Lišákem 677 m n. m. a na severovýchodě Kanešovým kopcem 633 m n. m. Jednotícím znakem Manětínsko-Jesenické vrchoviny je opět tektonika, především paleotektonika z období proterozoika, jejíž linie se promítají i do hornin paleozoika. Geomorfologickou zvláštností je sesuvné území na rozhraní Manětínsko-Jesenické vrchoviny a Plzeňské pahorkatiny severovýchodně od Mladotic, kde v roce 1872 vzniklo sesuvem arkóz Potvorovského vrchu do údolí Mladotického potoka jezero, zvané Odlezenské, nebo též Mladotické.

18. **H o r a ž d o v i c k á p a h o r k a t i n a** — je na jihovýchodním území Západočeského kraje malým výběžkem z kraje Jihočeského. Je geologickým pokračováním Plánické vrchoviny na středočeském žulovém masivu, a proto i morfologicky podobná. Zachovává i pozvolný úklon od západu k východu.

19. **P l z e ň s k á p a h o r k a t i n a** — největší relativně homogenní jednotka jak z hledisek geologických, tak i tektonických a morfostrukturně genetických. Je budována nepřeměněnými nebo jen slabě přeměněnými horninami středního algonkia, hlavně břidlicemi, prostoupenými buližníky a spility, které tu vytvářejí většinou výrazné kamýky. Na algonkiu jsou mnohde obnaženy zbytky jezerních sedimentů — slepenců, arkóz, arkózových pískovců mladšího paleozoika s menšími, dnes převážně vytěženými sloji černého uhlí Nýřanské a Radnické pánve. Ve zvětřalinách permokarbonských sedimentů s vyššími obsahy živců (arkózy) jsou severně od Plzně ložiska kaolinů, těžená povrchovými jámovými lomy do značných hloubek. Na uvedených geologických podložích jsou místy nevelké plochy zbytků třetihorních jezerních sedimentů. Plzeňská pahorkatina je členitou, až mírně členitou pahorkatinou která ve své jižní části počínaje vrchem Radyně 567 m n. m. se blíží charakteru ploché vrchoviny. Morfologicky výrazným homogenním znakem je tektonikou podmíněný sklon celé pahorkatiny do svého středu — do Plzeňské kotliny. Dalším morfologickým nápadným znakem jednotčícího charakteru je uspořádání algonkických struktur do barrandienského směru.

20. **P l z e ň s k á k o t l i n a** — stará tektonická sníženina, která od dob paleozoika, kdy pravděpodobně postupně poklesávala, prožívala všechny pozdější tektonické procesy stálým prohlubováním. Plzeňská kotlina je obestoupena do všech stran zdvihajícím se reliéfem Plzeňské pahorkatiny. Je vyplněna permokarbonskými sedimenty, slepenci, pískovci, arkózami se sloji černého uhlí Nýřanské pánve a ložisky kaolinů u Chlumčan, jižně od Plzně. Řidčeji vystupují na povrch i algonkické břidlice. Na nevelkých plochách jsou též zbytky terciérních jezerních sedimentů — písků. Poměrně bohaté a rozsáhlé jsou tu uloženy fosilních říčních teras Plzeňských řek a potoků. Plzeňská kotlina chráněná ze všech stran až o 270 m vyšším reliéfem je závětrnou a relativně suchou oblastí s dispozcemi pro časté inverze několika horizontů.

Přírodní reliéf kotliny je pozměněn antropogenními morfologickými tvary vyvolanými hlubinnou těžbou černého uhlí Nýřanské pánve (haldy, pinky) a těžbou kaolinu u Chlumčan (lomy, haldy).

Předložený návrh orografického členění Západočeského kraje byl přijat beze změn jako systém socioekologických jednotek Západočeského kraje, jako součást prognózy vývoje životního prostředí.

Summary

OROGRAPHICAL ZONING OF WEST BOHEMIA

The paper polemizes with the „regional zoning of West Bohemia“ published in 1979 B. Balatka. The author of this paper protests against the ignoring of deep-rooted, historically verified names of units and against a forced formation of new units within the frame of hierarchic classification, e. g. combination of typologically uneven units. The geomorphological zoning due to the above-mentioned imperfection and complicated hierarchic classification is considered to be quite inapplicable to normal school geography.

For a wider application, especially for the needs of school geography, the author proposes both geomorphological and orographical zoning. For the orographical zoning of West Bohemia he proposes the following principles:

1. A detailed field investigation and study of the border of orographical units in the region under study.
2. Preliminary studies of previous orographical and geomorphological regional zoning since its beginning up to the present time.
3. The application of morphometrical characteristics for the typological incorporation of individual orographical units.
4. The use of knowledge deduced from tectonic maps and field investigation in the sphere of the tectonics.
5. To respect deep-rooted historical names of orographical units.
6. To use the knowledge of geological structures.
7. To state a definite and distinct border between individual orographical units as follows:
  - a) borders between individual higher-situated parts of the country should pass through the lowest-situated points, usually valleys formed by tectonic activity;
  - b) borders between depressions should pass along watersheds of rivers;
  - c) borders between the highlands and depressions should pass along the foothill of the highlands;
  - d) the anthropogenous change of the relief should be taken into account;
  - e) borders should be drawn irrespective of the settlement units which are changeable;
  - f) in a relief of no prominent geomorphological features, the margin of vegetation cover, e. g. forests, should be taken into account;
  - g) all orographical units should be at the same classification level regardless of their size.
8. Less prominent surfaces, such as basins, valleys, plains, should not be defined as independent units.
9. In the determination of names artificial topological names should be omitted.
10. When distinguishing foothills from highlands the historical background should be respected.
11. In case of a more detailed location, geographical terms, such as western, central etc. should be used.

The author incloses his own draft of an orographical map of West Bohemia compiled in harmony with the above points.

V ý b ě r z l i t e r a t u r y :

1. BALATKA, B.: Regionální členění reliéfu Západočeského kraje. Plzeň, KPÚ 1979, 55 s.
2. BLAU, J.: Böhmer- und Bayerwald. Plzeň, 1922.
3. CIMRHANZL, T.: Průvodce po Šumavě. 1878.
4. ČEPEK, L., ZOUBEK, V. a kol.: Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000 — Plzeň. Praha, NČSAV 1961, 214 s.
5. DĚDINA, V.: Fyzikální zeměpis Čech a západní Moravy. Země a lidé, Praha 1921.
6. DĚDINA, V.: Horopis československých zemí. Československá vlastivěda I. díl — Příroda. Praha 1929.
7. DEMEK, J. a kol.: Geomorfologie Českých zemí. Praha, NČSAV 1965, 333 s.
8. ERBEN, J.: Orografické rozdělení a popsání pudy české. In: Škola a život 13. Praha, 1867.
9. GÖTZ, A.: Atlas Československé socialistické republiky. Praha 1966.

10. HÄUFLER, V. a kol.: *Zeměpis Československa*. Praha, NČSAV 1960, 667 s.
11. HOCHSTETTER, F.: *Geognostische Studien aus dem Böhmerwalde*. In: *Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt*. Wien 1855, tom. 6, s. 749—840.
12. HOCHSTETTER, F.: *Die Höhenverhältnisse des Böhmerwaldes*. In: *Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt*. Wien 1855, tom. 6, s. 135—151.
13. HONL, I.: *Novější snahy o vymezení orografických celků ČSR*. Kartografický přehled ČSAV 9, Praha 1955.
14. HONL, I.: *Geografický pojem Všerubského meziohří*. In: *Minulost Plzně a Plzeňska*. Plzeň 1960, č. 3, s. 5—12.
15. HROMÁDKA, J.: *Orografické třídění Československé republiky*. Sborník ČSSZ, Praha, NČSAV 1956, č. 3 a 4, s. 161—180 a s. 265—299.
16. KATZER, F.: *Geologie von Böhmen*. Praha, I. Taussig, 1892, 1606 s.
17. KODYM, O.: *Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000*. Strakonice. Praha, NČSAV 1961, 149 s.
18. KREJČÍ, J.: *Horopis České země*. In: *Časopis nár. Muzea*, Praha 1847, č. 4.
19. KREJČÍ, J.: *Poměry horozpytné a zeměpisné*. In: *Riegův naučný slovník*. Praha, 1862.
20. KUCHAR, K.: *Novější snahy o vymezení orografických celků v ČSR*. In: *Kartograf. přehled ČSAV 9*, Praha 1955.
21. KUNSKÝ, J.: *Fyzický zeměpis Československa*. Praha, SPN 1968, 535 s.
22. MACEK, J. a kol.: *Československá vlastivěda, díl I, Příroda*, sv. 1. Praha, Orbis 1968, 852 s.
23. MATEJKA, A. a kol.: *Tektonický vývoj Československa*. Praha 1961.
24. PALACKÝ, J.: *Horstvo české*. In: *Ottův naučný slovník IV*. Praha 1893.
25. PECH, J.: *Stručný horopisný přehled Českého lesa a Všerubského meziohří*. Sborník Zpč. muzea v Plzni. Příroda 4. Plzeň 1970. 16 s.
26. ROUS, J.: *Horopisné rozdělení jihozápadních Čech*. In: *Turistický zpravodaj*. Plzeň 1937, č. 4—5.
27. SCHNEIDER, J.: *Zur Orographologie Böhmens*. Praha 1908.
28. SOKOL, R.: *Příspěvky k morfologii západních Čech*. Sborník ČSZ, Praha 1916, roč. 22, č. 1, s. 1—22.
29. SVOBODA, J. a kol.: *Regionální geologie ČSSR. Díl I. Český masiv*. sv. 1. Krystalinikum, Praha, ÚÚG 1964, 377 s.
30. VEJNAR, Z., ZOUBEK, V. a kol.: *Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000 Mariánské Lázně—Švarcava*. Praha NČSAV, 1962.
31. *Vojenský zeměpisný ústav v Praze: Generální mapa s ohraničením horopisných celků podle výsledků prací názvoslovné komise při národní radě badatelské*. Praha 1936.
32. WENZIG, J., KREJČÍ, J.: *Der Böhmerwald*. Praha 1860.
33. ZAP, K.: *Zeměpis Čech a Moravy*. Praha 1849.
34. ZIPPE, F. X. M.: *Übersicht der Gebirgsformationen in Böhmen*. In: *Abhandlungen der k. k. Böhm. Gess. der Wiss.*, Praha 1833, Bd. 3.

Poznámka redakce

Recenznímu řízení bohužel unikly některé závažné nedostatky této práce. Autor nebere na zřetel, ani necituje nejnovější práce k tématu [Zeměpisný lexikon ČSR, Hory a nížiny, 1987, další práce B. Balatky a J. Sládka aj.]. Seriózní vědecká práce musí zdůvodnit navrhované změny v názvosloví i průběhu hranic vymezených jednotek. To se nestalo. Krokem zpět je i opomenutí kategorizace jednotek vyššího a nižšího řádu. Zato zbytečně jsou uvedeny „charakteristiky“ popisovaných celků, které spíše patří do učebnice. Práci uveřejňujeme spíš jako námět k diskusi.

Václav Král

(Adresa autora: Dvořákova 36, 320 07 Plzeň.)

Došlo do redakce 9. 1. 1989

Lektoroval Alois Hynek